

DOMAGOJ KOŽAR*, JOŠKO VUKOSAV**, PREDRAG ZAREVSKI***

Psihološki i organizacijski aspekti prepoznavanja osoba u liniji za prepoznavanje

Sažetak

Mnogi psihološki čimbenici djeluju na uspješnost postupka prepoznavanja osoba u liniji za prepoznavanje. Jedan aspekt tog problema se odnosi na formiranje linije, a drugi na procjenu vjerodostojnosti iskaza svjedoka. Sustavno se prate i analiziraju statistike o uspješnosti i pogreškama u prepoznavanju u linijama u policijskoj praksi u funkciji načina formiranja linija, te psiholoških karakteristika svjedoka. U završnom se dijelu ovog rada razmatra organizacijska situacija u praksi PU zagrebačke kad je riječ o prepoznavanju u liniji, te razmišljanje kako poboljšati tu situaciju u danim uvjetima rada policije. Otvoreno je pitanje prelaska na prepoznavanje putem fotoalbuma, te istaknuta potreba za vođenje precizne statistike o informacijskoj efikasnosti (omjeru točnih i pogrešnih identifikacija, odnosno neprepoznavanja počinitelja kad je u liniji) primijenjenog načina formiranja linije.

Ključne riječi: prepoznavanje, linija za prepoznavanje, vjerodostojnost iskaza svjedoka.

UVOD

Kao što su s razvojem sve jačih topova oklopi brodova i tenkova postajali sve jači, isto tako, kako napreduje forenzična znanost i kriminalistika, i počinitelji kaznenih djela postaju sve vješitiji u prikrivanju forenzičnih tragova. I kad se istražitelji nađu u situaciji da nema otisaka prstiju, tragova guma vozila, čahura, materijala za DNK-analizu i ostalih potencijalnih forenzičnih dokaza, od nečeg se mora početi. Ako postoje svjedoci krimena, oni ostaju kriminalistima zadnja slamka spasa. Nažalost, ma kako benevolentni bili svjedoci u namjeri da doprinesu zadovoljenju pravde, ljudska percepcija, pamćenje i ostali kognitivni i emocionalni procesi uključeni u davanje iskaza su daleko od savršenih.

---

* Domagoj Kožar, Ministarstvo unutarnjih polova Republike Hrvatske, Zagreb.

** dr. sc. Joško Vukosav, dekan i profesor na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

*** prof. dr. sc. Predrag Zarevski, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

A da stvar bude još složenija i istražitelji u najboljoj namjeri da dođu do vjerodostojnog iskaza, mogu počinuti niz propusta.

Situacija kad svjedoci trebaju prepoznati počinitelja je posebno opterećena nizom psiholoških činitelja. Svjedočenje zločinu izrazito je stresan događaj i dolazak u situaciju eventualnog prepoznavanja počinitelja može također biti vrlo stresno, osobito ako je svjedok ujedno bio i žrtva napada. Mnogi psihološki čimbenici djeluju na uspješnost postupka prepoznavanja osoba u liniji za prepoznavanje. Jedan aspekt tog problema se odnosi na formiranje linije, a drugi na procjenu vjerodostojnosti iskaza svjedoka. Budući da je riječ o vrlo značajnom i osjetljivom području forenzične psihologije i kriminalistike, ne čudi da je tom problemu posvećen niz istraživanja, što laboratorijskih eksperimenata, što simulacija u realnim uvjetima, a također se prate i analiziraju statistike o uspješnosti i pogreškama u prepoznavanju u linijama u policijskoj praksi. U završnom se dijelu ovog rada razmatra situacija u praksi PU zagrebačke kad je riječ o prepoznavanju u liniji, te razmišljanje kako poboljšati situaciju u danim uvjetima rada policije.

1. PSIHOLOŠKI ASPEKTI PREPOZNAVANJA U LINIJI

U forenzičnoj se znanosti vode žučne rasprave na temu je li prepoznavanje u liniji točnije, ako mu prethodi verbalni opis počinitelja ili je upravo suprotno – u tom se slučaju govori o tzv. verbalnom zasjenjivanju (npr., Memon, Bartlett, 2002; Clifford, 2003). Sučić (2011) u simuliranom krimenu nalazi da se nije pokazao značajnim negativni učinak opisivanja osobe na točnost njezina prepoznavanja, tj. fenomen verbalnog zasjenjivanja je izostao. Ispitanici koji su verbalno opisali počinitelja "razbojništva" bili su podjednako točni u njegovom prepoznavanju kao i ispitanici koji ga nisu opisali prije prepoznavanja.

U pogledu vizualne identifikacije pomažu fotoroboti koji na temelju iskaza svjedoka izrađuju slike koje mogu ubrzati proces pronalaženja počinitelja. Istraživanja upućuju na to da od svjedoka ili očevica treba što ranije uzeti verbalni opis počinitelja delikta. Osnovni nedostatak fotorobota je slaganje lica s odvojenim detaljima. Nasilnim uklapanjem detalja u cjelinu može se prouzročiti jako ometanje prilikom kasnije identifikacije. Također je opaženo da se tijekom konstrukcije fotorobota neki očevici žale da im lice počinitelja naprosto iščezne (Schooler i Engstler-Schooler, 1990). Bez obzira na nedostatke, brojni znanstvenici smatraju kako fotorobot ipak ne treba odbaciti jer istražiteljima može osigurati lakoprepoznatljivu impresiju o licu počinitelja.

Važan je i nalaz Halla i Ostroma (1975, prema Loftus, 1979) da očevici koji rade na izradi fotorobota imaju mnogo više pogrešaka u identifikacijskim redovima od očevidaca koji nisu radili na fotorobotu (50% prema 30% pogrešaka). Dakle, više povjerenja treba iskazati identifikaciji očevidaca koji nisu sudjelovali u izradi fotorobota.

Točnost identifikacije može se povećati korištenjem rekonstrukcije – znači stvoriti uvjete što sličnije onima kad se dogodilo kazneno djelo. To su eksperimentalno pokazali Thomson, Robertson i Vogt (1982). Ispitali su koliki je postotak točnih identifikacija kad je isti ili različit kontekst u situaciji opažanja i kasnijeg prepoznavanja. S jedne strane, isti kontekst povoljno utječe na prepoznavanje, ali istodobno neke svjedoke "navodi" na krive detekcije. Forenzična je praksa pokazala da je osobito ista odjeća znak koji mnoge očevice navede da upru prstom u krivu osobu.

Zanimljivo je da Shapiro i Penrod (1986) u metaanalizi nalaze da je točnost identifikacije veća za pripadnike istog nego suprotnog spola kad se radi o točnim identifikacijama, ali da u pogledu postotaka pogrešnih identifikacija nema takve spolne razlike. Možemo zaključiti da veću važnost treba pridavati prepoznavanju kad postoji podudarnost spola počinitelja i očevidca.

Poseban problem pri određivanju vjerodostojnosti identifikacije jest slučaj kad kazneno djelo počini više osoba. Clifford i Hollin (1981) ispitali su kako broj sudionika u glumljenom deliktu (jedan, tri ili pet) djeluje na točnost kasnije identifikacije. U potpunosti je potvrđen nalaz većine prethodnih laboratorijskih istraživanja: u glumljenom kaznenom djelu s pet "sudionika" točnost identifikacije pada na razinu slučaja.

Tichner i Poulton (1975) davali su ispitanicima filmski snimljenu užurbanost ulice, a zadatak im je bio prepoznati jednog, dva ili tri ranije pokazana glumca (tzv. ciljne osobe). Našli su praktički jednaku uspješnost ispitanika u te tri situacije. Međutim, kad je zadatak tako otežan da je trebalo pratiti 12 ciljnih osoba, dolazi do znatnog pada uspješnosti. Po svemu sudeći, ako je opažano više od tri osobe, treba biti vrlo oprezan u procesu identifikacije kako nevinna osoba ne bi bila osuđena zbog perceptivne preopterećenosti očevidaca.

Odnos točnosti i sigurnosti u iskaz je posebno intrigantan problem. Još je 1909. godine Munsterberg (prema Stephenson, 1984) rekao da je sigurnost očevidca u pouzdanost predmeta svjedočenja popularna iluzija protiv koje se mora boriti psihologija. Treba razlikovati dva načina ispitivanja odnosa točnosti i sigurnosti svjedočenja. Prvi se odnosi na razlike između svjedoka – je li točnije svjedočenje sigurnijeg svjedoka u odnosu na nesigurnog. Drugi se odnosi na razlike unutar samog svjedoka – je li točniji onaj dio iskaza u koji je svjedok siguran u odnosu na onaj dio za koji postoji manja subjektivna sigurnost. Ako postoji različita povezanost između točnosti i sigurnosti kod različitih osoba, onda iskazima koje svjedok daje uz visoku sigurnost treba dati veliku težinu.

Implicitna su uvjerenja sudaca, porotnika i ostalih sudionika istražnih i sudskih procesa da što je očevidac sigurniji u svoje svjedočenje, ono je i točnije. Starija su istraživanja upućivala da nije potrebno pridavati preveliku važnost onim svjedocima koji tvrde da su posve sigurni u izjavu koju su dali. Uostalom, o praktičnoj važnosti povezanosti sigurnosti i točnosti govori i činjenica da je američki Vrhovni sud eksplicitno naveo stupanj sigurnosti kao jedan od pet kriterija koji se moraju uzeti u obzir prilikom procjenjivanja svjedokove točnosti prepoznavanja (u slučaju *Neil v. Biggers, 1972*) (Wells, Bradfield, 1998).

Međutim, neka istraživanja dolaze do drugačijih spoznaja (npr. Deffenbacher, 1980; Stephenson, 1984). Dolazi se do shvaćanja kako velikim dijelom pogrešna svjedočenja iznesena uz visok stupanj sigurnosti nastaju u artificijelnim laboratorijskim istraživanjima, dok to manje vrijedi za realne događaje.

Kad je riječ o odnosu sigurnosti i točnosti prilikom prepoznavanja u liniji, Brewer (2006) sumira istraživanja i zaključuje da svjedoci koji su brzo prepoznali počinitelja vjerojatno su oni koji imaju jači trag u pamćenju i stoga su točni. Sučić (2011) također nalazi da su veći stupnjevi sigurnosti u točnost prepoznavanja, te kraća latencija odgovora pozitivno povezani s točnošću prepoznavanja u liniji.

2. SASTAVLJANJE LINIJE ZA PREPOZNAVANJE

Postupak prepoznavanja počinitelja kaznenog djela sastoji se od detaljnog opisa osobe, prepoznavanja osobe te ocjene rezultata prepoznavanja (Mauldin, Laughery, 1981; Pavišić, Modly, 1999). Kvalitetno sastavljanje linije za prepoznavanje zbog svoje velike važnosti u slučajevima kad postoji manjak valjanih forenzičnih dokaza postaje osobito značajno.

Osobe u liniji za prepoznavanje moraju po vanjskim karakteristikama biti slične verbalnom opisu počinitelja, osobito po godinama, visini, težini, boji kose i odjeće. Američka praksa se zauzima da isključivo ne-svjedoci trebaju sudjelovati u odabiru osoba **distraktora** (osobe za koje se sigurno zna da nisu počinitelji), i to na taj način da gledaju identifikacijski red ili slike osumnjičenog i barem pet drugih osoba, te da na temelju verbalnog opisa osumnjičenog svaka osoba u redu dobije po prilici 1/6 glasova (odnosno svaka od 6 slika osoba, predviđenih za identifikaciju), tj. da ni jedna osoba nije statistički značajno češće birana/nebirana od ostalih.

Danas postoje vrlo razrađene metode za statističku obradu (ne)pristranosti linija za prepoznavanje (npr. Malpass, Tredoux, McQuiston-Surrett, 2007).

Prilikom odabira distraktora postoje dvije osnovne strategije. Jedna je uvrštavanje distraktora koji se podudaraju sa stvarnim izgledom osumnjičene osobe, a druga je odabir distraktora koji se podudaraju s opisom osumnjičenika koji je dao očevidac.

Dakako, što je veći broj distraktora u liniji, manja je vjerojatnost da će na temelju slučaja biti odabran počinitelj.

Veličina linije utječe i na omjer točnih i netočnih odgovora u terminima detekcije signala. Postoje četiri moguća slučaja. Pogodak znači da je očevidac prepoznao počinitelja, odnosno da nije upro prstom u bilo koga u liniji za prepoznavanje kad u njoj stvarno nije bio počinitelj. Propuštanje (omisija) događa se kad počinitelj jest u liniji, ali ga očevidac ne prepoznaje. Najopasnija je pogreška *kriva uzbuna* (engl. *false alarm*). To je slučaj kad očevidac upre prstom u distraktora. Ta vrsta pogreške može biti vrlo opasna, ako se radi o osumnjičenima koji nemaju dobar alibi i zbog nje su mnogi nevini robijali ili čak bili pogubljeni!

U nekim zemljama (primjerice u Kanadi), korištenje fotografija u linijama za prepoznavanje je mnogo češće od linija za prepoznavanje u koje su uvrštene stvarne osobe (Turtle, Lindsay, Wells, 2003, prema Sučić, 2011). Pritom podaci pokazuju da su razlike u broju točnih i pogrešnih prepoznavanja slične pri korištenju oba postupka iako se zbog više znakova za kodiranje može očekivati da su linije za prepoznavanje u kojima su žive osobe superiorne korištenju fotografija. Usto, korištenje fotografija u konstruiranju linija za prepoznavanje u istraživanjima ima i dodatnih prednosti, među kojima su:

- a) lakše je konstruirati nepristranu liniju za prepoznavanje od fotografija s obzirom na dostupnost baza u kojima se nalazi veliki broj fotografija osoba
- b) nepristranost linija za prepoznavanje sa stvarnim osobama može biti ugrožena ponašanjem koje može na sebe privući pozornost i time onemogućiti nepristrano prepoznavanje
- c) lakše je izvesti prepoznavanje za veći broj svjedoka/ispitanika.

Na kraju treba istaknuti da je u provođenju korektne identifikacije najvažnije sljedeće: uvjerenje o vjerojatnosti da osumnjičeni u identifikacijskom redu dramatično povećava vjerojatnost da će na nekog iz reda biti uperen prst očevidaca. Stoga se očevicima **mora naglasiti da će možda biti više identifikacijskih redova**, jer inače očevici najčešće misle na ovaj način: ne bi nas policija zvala da nije uhvaćen osumnjičeni. Sasvim je jasno kako se u tom slučaju drastično povećava vjerojatnost pogrešne identifikacije (lažne uzbune).

3. PREPOZNAVANJE KAO DOKAZNA RADNJA – ZAKONSKA OSNOVA

Stupanjem na snagu novoga Zakona o kaznenom postupku (ZKP, NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12.), 1. rujna 2009. godine u tzv. USKOK-ovim predmetima, odnosno primjenom odredba toga Zakona 1. rujna 2011. godine u dijelu koji se odnosi na ostale kaznene predmete, istražne radnje prema odredbama staroga ZKP-a postale su dokazne radnje u postupku.

Dokazne radnje opisane su u Glavi XVIII. spomenutoga Zakona, i to:

- pretraga
- privremeno oduzimanje predmeta
- ispitivanje okrivljenika
- ispitivanje svjedoka
- **prepoznavanje**
- očevid
- uzimanje otisaka prstiju i otisaka drugih dijelova tijela
- vještačenje
- dokaz ispravom
- dokaz snimkom
- elektronički (digitalni) dokaz
- posebne dokazne radnje.

Prepoznavanje u smislu dokazne radnje, što naravno podrazumijeva i dokaznu radnju prepoznavanje osoba, opisano je u člancima 301.-303. navedenoga Zakona.

Policijska uprava zagrebačka, odnosno policijski službenici navedene ustrojstvene uprave, dokazne radnje provode temeljem spomenutoga ZKP-a, strogo vodeći računa o proceduralnim i drugim okolnostima koje su nužne za zakonito i svrsishodno postupanje. Prepoznavanje osoba u PU zagrebačkoj provode policijski službenici, istražitelji, temeljem naloga državnog odvjetnika kojim on provođenje dokazne radnje povjerava policijskom istražitelju.

Nakon što se pokaže potreba za provođenje dokazne radnje prepoznavanja osoba, o svim detaljima i razlozima potrebe provođenja radnje, uz zahtjev o izdavanju naloga, izvješćuje se nadležni državni odvjetnik koji, nakon što utvrdi sve činjenice, donosi odluku o tome hoće li ili neće biti provedena tražena radnja. Ako državni odvjetnik zahtjev smatra opravdanim, nalog dostavlja policijskim službenicima, odnosno policijskom istražitelju kojem je povjerio provođenje radnje. Nakon toga započinje priprema za provođenje dokazne radnje i pristupa se prepoznavanju.

Kako bi se stvorili preduvjeti za objektivno provođenje prepoznavanja, prije samog prepoznavanja, osim prije navedenih i ispunjenih zakonskih odredbi, osoba koja obavlja

prepoznavanje mora se izjasniti poznaje li osumnjičenika, te kakav je njegov odnos s osumnjičenikom ili oštećenikom kako bi se izbjegle proceduralne pogreške (način da se izbjegnu utjecaji i okolnosti subjektivne prirode).

Navedene okolnosti utvrđuju se u obavijesnom razgovoru koji obavljaju policijski službenici, odnosno policijski istražitelj kojemu je povjereno provođenje dokazne radnje prepoznavanja. Kako bi se izbjegli navedeni propusti, osoba koja obavlja prepoznavanje također se prije prepoznavanja izjašnjava je li joj nakon vremena u kojemu je opažala, a prije prepoznavanja, predmet prepoznavanja bio pokazan u naravi, na fotografiji, računalu, evidenciji, snimci, zbirci podataka ili drugdje, te zna li druge okolnosti koje mogu utjecati na prepoznavanje.

Ako se utvrdi neka od prije spomenutih činjenica prepoznavanje se neće obaviti.

Također će se od osobe koja obavlja prepoznavanje zatražiti da opiše i navede znakove prema kojima se osoba prepoznavanja razlikuje od drugih osoba kako bi dokazna radnja bila što objektivnije provedena.

Prepoznavanje se provodi u posebnim prostorijama, u dvije zasebne, fizički odvojene prostorije. U središnjem dijelu zida koji odvaja prostorije nalazi se ugrađeno tzv. specijalno staklo. Radi se o jednostranom ogledalu koje od strane prostorije u kojoj se nalaze osobe u liniji za prepoznavanje ima učinak ogledala i nije moguće kroz njega vidjeti u drugu prostoriju u kojoj se nalazi osoba koja prepoznaje. Na taj se način štiti identitet osobe koja obavlja prepoznavanje.

Specijalno staklo je u prostoriji gdje se nalazi osoba koja prepoznaje zatvoreno dvostrukim vratašcima koja se otvaraju neposredno prije započinjanja prepoznavanja.

Osoba koja će prepoznavati uvodi se u prostoriju za prepoznavanje tako da se po svaku cijenu izbjegne susret s osobama koje će biti u liniji za prepoznavanje.

U liniju za prepoznavanje u pravilu se postavljaju četiri osobe (vrlo rijetko pet i više osoba) te se svaka osoba označava brojem što ga nosi oko vrata i koji je vidljiv osobi koja prepoznaje. Nakon što su osobe u liniji za prepoznavanje postavljene i označene brojem te nakon što je osoba koja prepoznaje spremna za prepoznavanje, u prostoriji gdje je linija za prepoznavanje pojačava se rasvjeta, a u prostoriji gdje je osoba koja prepoznaje otvaraju se vratašca na specijalnom staklu. Potom se pristupa prepoznavanju kojom prilikom se osoba koja prepoznaje izjašnjava prepoznaje li ikoga ili ne prepoznaje kao osobu koja je sudionik događaja ili radnje koja je predmet prepoznavanja.

Ako je osoba nekoga izdvojila, izjašnjava se o činjenicama i detaljima na osnovi kojih prepoznaje osobu te se potom izvodi iz prostorije za prepoznavanje.

Linija za prepoznavanje se fotografira i o tome se sastavlja **fotodokumentacija prepoznavanja**. Nakon što je obavljeno prepoznavanje o svemu se sastavlja zapisnik koji potpisuje policijski istražitelj, zapisničar i osoba koja je provodila prepoznavanje te mu se prilaže fotodokumentacija, ako je bilo učinjeno fotografiranje. Fotodokumentacija postaje sastavni dio zapisnika i kao takva, u prilogu zapisnika dostavlja se državnom odvjetniku.

4. OSVRT NA STATISTIČKE PODATKE I TEŠKOĆE U PRIPREMI PROVOĐENJA PREPOZNAVANJA OSOBA U PU ZAGREBAČKOJ

U PU zagrebačkoj ne postoji evidencija o statističkim podacima u svezi s prepoznavanjem osoba, a prema raspoloživim saznanjima takvi statistički podaci ne postoje niti na razini MUP-a RH. Naime, ne postoji baza podataka niti je otvorena posebna evidencija koja bi sadržavala takve ili slične podatke.

Za vođenje statističkih podataka o broju provedenih dokaznih radnji (prije istražnih radnji) te postotku njihove uspješnosti ili razvrstavanju prema drugim parametrima bilo bi potrebno voditi statistiku o broju zatraženih i odbijenih naloga, a potom uvoditi ostale parametre ovisno o daljnjem postupanju i uspješnosti provođenja dokaznih radnji.

Svaki policijski istražitelj trebao bi podatke o svojim aktivnostima, nakon što se obavi prepoznavanje, bilježiti i dostavljati u neku od otvorenih baza podataka predviđenih za statističke podatke o ovoj problematici. Međutim, u praktičnom dijelu to je trenutno nemoguće jer ne postoji jedinstveni sustav prikupljanja podataka te vrste, a izvlačenje takvih podataka iz starih spisa ili iz memorija računala iziskuje dodatne ljudske potencijale i vrijeme, što je u sadašnjim uvjetima, prema riječima zaposlenika PU zagrebačke, trenutačno neizvedivo.

Kada bi se i uveli statistički parametri i prikupljanje podataka o prepoznavanju osoba, to bi značilo voditi evidencije u budućnosti jer je, i u slučaju da postoje ljudski potencijali i vrijeme predviđeno za prikupljanje statističkih podataka iz prošlih vremena, vrlo vjerojatno da bi dobiveni podaci bili statistički upitni i vrlo vjerojatno s velikom statističkom pogreškom.

Naime, ponekad se jedan zapisnik piše "preko drugoga" (bjanko-obrasci u računalima) te je potom onaj stari izbrisan, a i bilo bi teško pregledati sve arhivirane predmete i ustanoviti u kojem je bila provedena radnja prepoznavanja.

Prethodno navedeni problem pisanja zapisnika preko već postojećeg zapisnika sastavljenog povodom provedene radnje prepoznavanja, vrlo se lako može riješiti tako da se uvijek prethodno stvori kopija već sastavljenog zapisnika te se tada pismeno može preimenovati i preko njega unositi novi podaci, odnosno brisati stari.

Što se tiče poznatih podataka, onih iz iskustva policijskih službenika, vrlo je visok postotak uspješnih prepoznavanja (uperen prst u osobu koja je objekt prepoznavanja).

Nešto je manji broj prepoznavanja gdje osoba nije nikoga iz linije za prepoznavanje mogla izdvojiti kao osobu koju bi prepoznala i dovela u vezu s kriminalnim događajem. Razlog navedenom je što se prepoznavanje osoba kao dokazna radnja nikada ne obavlja ili se obavlja vrlo rijetko u slučaju kada je ona jedini ili kada bi bila jedini personalni dokaz.

Iz iskustva i literature je poznato da su vrlo često osobe koje su bile osumnjičene i protiv kojih je podnijeta kaznena prijava samo na osnovi prepoznavanja svjedoka ili oštećenika, bez drugih materijalnih ili personalnih dokaza, bile nevine, odnosno bile "pogrešno" prepoznate kao počinitelji.

S obzirom na navedeno, praksa je da se prepoznavanje osoba koristi kao potvrda ili dokaz "extra" te se dokaznoj radnji prepoznavanja osoba pristupa samo u slučajevima

kad je velika vjerojatnost da se stvarno radi o počinitelju, a u praksi se kaznena prijava gotovo nikada ne temelji samo na osnovi prepoznavanja osobe.

U pripremi i provođenju prepoznavanja osoba, u praksi PU zagrebačke najveći su "neprijatelji" vrijeme te priprema linije za prepoznavanje u smislu formiranja linije. Službene prostorije PU zagrebačke dislocirane su od centra grada, odnosno područja veće frekvencije ljudi. Shodno tome vrlo često je veliki problem pronaći ljude za liniju za prepoznavanje (distraktore), ako govorimo sa stajališta da osobe u liniji, uz osobu koja se prepoznaje moraju biti slične tjelesne građe i karakteristika (godine, osobni opis).

Često je zbog zakonskih vremenskih ograničenja potrebno brzo organizirati liniju za prepoznavanje i tada se za sastavljanje linije traže među strankama koje čekaju u redu za upravne poslove, što ponekad zna biti i neugodno jer nekoga morate moliti da izađe iz reda te ga kasnije vratiti "preko reda", na što negoduju ostali u redu i potrebno je mnogo objašnjavati. Kada je takvo što i moguće, teško je u redu, među strankama pronaći osobe koje zadovoljavaju rečene uvjete za formiranje linije za prepoznavanje.

Kada se radi o mlađim osobama najčešće se odlazi do srednje policijske škole što također iziskuje dodatno vrijeme i tehnička sredstva. Problem za formiranje linije nastaje i za vrijeme vikenda kada nema stranaka u prostorijama PUZ-a te se tada često linija formira od policijskih službenika što nije dobro niti trajno rješenje.

Kada govorimo o ovom načinu formiranja i sastavljanja linije za prepoznavanje vrlo se često zaboravlja na činjenicu da je osoba koja provodi prepoznavanje mogla sresti osobu u redu za stranke prilikom dolaska u prostorije PUZ-a jer ne postoji poseban ulaz za stranke upravnih poslova te činjenica da su se mogli sresti dovodi u pitanje zakonitost provođenja radnje prepoznavanje, a i može vrlo lako doći do subjektivnih okolnosti koje mogu utjecati na prepoznavanje.

5. ZAKLJUČAK

U zaključnim razmatranjima o problematici prepoznavanja u linijama treba razdvojiti psihološke čimbenike od organizacijskih i logističkih čimbenika. U svijetu je zbog osjetljivosti i važnosti tog forenzičnog postupka proveden veliki broj laboratorijskih istraživanja, te onih u realnim uvjetima, a sve su češće i metaanalize pojedinih aspekata tog kompleksnog fenomena. Nažalost, zbog ograničenih materijalnih resursa u praksi PU zagrebačke ne mogu se poštovati mnogi postulati nepristranog i kvalitetnog sastavljanja linija za prepoznavanje koje je definirala znanost i praksa u razvijenim zemljama. No, uz malo volje i organizacijske spretnosti mogla bi se uvesti bolja praksa praćenja načina sastavljanja linija i u našoj zemlji. Još je značajnije početi sustavno pratiti koji je omjer različitih ishoda prepoznavanja u terminima pogodaka, omissija i "lažnih uzbuna", te u kojim uvjetima je došlo do uspješnog, odnosno neuspješnog prepoznavanja. A moglo bi se razmisliti i o praksi prepoznavanja s pomoću kvalitetnih fotografija, jer je to puno jeftiniji postupak koji omogućuje kvalitetniji odabir distraktora za liniju od 6 osoba, a nije se pokazao manje efikasnim od linija sa živim ljudima.

LITERATURA

1. Brewer, N. (2006). *Uses and abuses of eyewitness identification confidence*. *Legal and Criminological Psychology*, 11(1), 3.-24.
2. Bruce, V. (1988). *Recognizing faces*. Hove, Sussex: Lawrence Erlbaum Associates.
3. Clifford, B. R., Hollin, C. R. (1981). *Effects of the Type of Incident and the Number of Perpetrators on Eyewitness Memory*. *Journal of Applied Psychology*, 66(3), 364.-370.
4. Clifford, B. R. (2003). *The verbal overshadowing effect: in search of a chimera*. / U: Vervaeke, G., Vanderhallen, M., Van Koppen, P., Goethals, J. (Eds.) *Much Ado About Crime: Chapters On Psychology And Law*. Brussel: Uitgeverij Politeia NV.
5. Deffenbacher, K. (1980). *Eyewitness accuracy and confidence: Can we infer anything about their relationship?* *Law and Human Behavior*, 4(4), 243.-260.
6. Hall, D. F., Ostrom, T. M. (1975). *Accuracy of eye-witness identification after biased or unbiased instructions*. / U: Loftus, E. F. (1979). *Eyewitness testimony*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
7. Loftus, E. F. (1979). *Eyewitness testimony*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
8. Loftus, E. F. (1980). *Memory*. Reading, MA: Addison-Wesley.
9. Malpass, R. S, Tredoux, C. G., McQuiston-Surrett, D. E. (2007). *Lineup construction and lineup fairness*. / U: Lindsay, R. C. L., Ross, D. F., Read, J. D., Toglia, M. P. (Eds.), (2007). *Handbook of Eyewitness Psychology (Vol. 2): Memory for People*. Lawrence Erlbaum & Associates.
10. Mauldin, M. A., Laughery, K. R. (1981). *Composite production effects on subsequent facial recognition*. *Journal of Applied Psychology*, 66(3), 351.-357.
11. Memon, A., Bartlett, J. C. (2002). *The effects of verbalisation on face recognition*. *Applied Cognitive Psychology*, 16, 635.-650.
12. Pavišić, B., Modly, D. (1999). *Kriminalistika*. Rijeka: Pravni fakultet.
13. Schooler, J. W., Engstler-Schooler, T. Y. (1990). *Verbal overshadowing of visual memories: Some things are better left unsaid*. *Cognitive Psychology*, 22(1), 36.-71.
14. Shapiro, P. N., Penrod, S. (1986). *Meta-analysis of facial identification studies*. *Psychological Bulletin*, 100(2), 139.-156.
15. Stephenson, G. M. (1984). *Accuracy and confidence in testimony: A critical review and some fresh evidence*. / U: Muller, D. J., Blackman, D. E., Chapman, A.J. (Eds.). *Psychology and law*. Chichester: Wiley.
16. Sučić, I. (2011). *Točnost prepoznavanja počinitelja kaznenih djela: ispitivanje fenomena verbalnog zasjenjivanja*. Disertacija. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.
17. Thomson, D. M., Robertson, S. L., Vogt, R. (1982.). *Person recognition: The effects of context*. *Human learning*, 1, 137.-154.
18. Tichner, A., & Poulton, E. (1975). *Watching for people and actions*. *Ergonomics*, 18.
19. Turtle, J. W., Lindsay, R. C. L., Wells, G. L. (2003). *Best practice recommendations for eyewitness evidence procedures: New ideas for the oldest way to solve a case*. *The Canadian Journal of Police and Security Services*, 1(1), 6.-20.

20. Wells, G. L., & Bradfield, A. L. (1998). "Good, you identified the suspect". *Feedback to eyewitnesses distorts their reports of the witnessing experience*. Journal of Applied Psychology, 83(3), 360.-376.
21. Wells, G. L., Murray, D. M. (1983). *What can psychology say about the Neil v. Biggers criteria for judging eyewitness accuracy*. Journal of Applied Psychology, 68(3), 347.-362.

Summary _____

Domagoj Kožar, Joško Vukosav, Predrag Zarevski

Psychological and organizational aspects of identification of persons in lineups

A lot of psychological factors influence the outcome of identification in lineups. One aspect is related to the composition of a lineup and the other aspect is related to the assessment of the credibility of witness testimony. Statistical data on correct identifications and misidentifications in police lineups are systematically collected and analyzed, regarding the composition of lineups and psychological characteristics of witnesses. The final part of this paper discusses the organizational situation of the Zagreb Police Administration related to lineups and suggests the improvements for lineup protocols under the circumstances. There is an open question of whether photo lineups should be used rather than live ones. The need arises for collecting precise statistical data on information efficacy of applied lineup composition (the ratio of correct identifications and misidentifications, as well as non-identification).

Key words: identification, identification in lineups, credibility of witness testimony, composition of lineups, psychological characteristics of witnesses, photo lineups.